

Å ELSKE FORDI DET ER VAKKERT

KRITIKK AV MASTEROPPGAVE

LOVE AND THE INDIVIDUAL – THE MORALITY OF PLATONIC LOVE AND ITS METAPHYSICAL PRESUPPOSITIONS

HEGE DYPEDOKK JOHNSEN, MA.

Av Inga Oskal Eidsvåg og Vilde Andrea Pettersen

Platon hevder at mennesket har en naturlig tilbøyelighet til å elske det som er vakkert. I sin masteravhandling *Love and the Individual – The Morality of Platonic Love and its Metaphysical Presuppositions* tar Hege Dypedokk Johnsen for seg mellommenneskelig kjærlighet sett i lys av Platon. Hvorvidt det å elske ideen om det vakre og det å realisere den er det samme, er et sentralt spørsmål i masteravhandlingen. Gregory Vlastos, forfatteren av *The Individual as an Object of Love in Plato*, hevder at Platons kjærlighet er egoistisk. For det første hevder Vlastos at Platons begrep om kjærlighet ikke inkluderer mellommenneskelig kjærlighet, og for det andre at Platons kjærlighet er gjennomgående egoistisk. Dette avviser Johnsen hovedsakelig av to grunner. (1) Vlastos ser ikke ut til å forstå distinksjonen mellom *selvkjærlighet* og *kjærlighet til selvet*. (2) Vlastos utelater Platons verk *Faidros*, et verk Johnsen tolker som en beskrivelse av mellommenneskelig, altså ikke-egoistisk, kjærlighet hos Platon. For å begripe dette er det viktig å belyse skillet mellom *eros* og *filia*. Johnsen konkluderer med følgende: «[T]o love the Idea of Beauty is to love the realization of beauty, in Plato's account of love, *the realization of beauty in one's soul and others*» (Johnsen 2011:72).

Eros og filia

Johnsen viser i *Love and the Individual* til betydningen av skillet mellom *eros* og *filia*. Platon betrakter den kjærligheten som er å finne i den gjensidige stimulans av de intellektuelle evner som den beste form for kjærlighet.

Eros – begjær eller elskovslengsel – blir hos Platon betegnet som et naturlig anliggende for mennesket. *Eros* er problematisk i den forstand at den kan komme i veien for den rette innsikt. Med den rette innsikt menes innsikt i eller forståelse av ideene. Vel å merke er denne innsikten ikke noe individet *har*, men noe som det kan tilegne seg

ved å fokusere på det sjelelige. Ved hjelp av læring kan mennesket forstå det sjelelige og slik tilegne seg den rette innsikt. Mennesket kan derfor oppnå den rette innsikt ved å søke i sitt indre og ved å bruke fornuften. *Eros* – kjærlighet til legemet – har derimot blitt forbundet med galskap og sykdom. Mangel på selvkontroll kan hos Platon betegnes som en sykdom da den berøver individet dets forstand og lar det kroppslige regjere over sjelen. Dette poenget henter Johnsen fra *Symposion*. Det å legge elsk på legemet kan forstås som å legge elsk på noe som er ufullkomment da legemet er i stadig forandring. Sjelen regnes som mer stabil enn legemet, da den ikke kan vike fra sin idé. Grunnet sjelens «uforanderlighet» og dens sannhet, favoriserer Platon *filia*. Mennesket bør derfor forsøke å skifte fokus fra det kroppslige til det intellektuelle. Dette kommer til uttrykk i det Sokrates kaller «kjærlighetens stige» i *Symposion*. Mennesket bør etterstrebe ideene, altså klatre opp mot det fullkomne, heller enn å fokusere på det kroppslige. Når mennesket overgir seg til begjæret, klatrer det nedover. Med *eros* fjerner mennesket seg fra innsikten i ideene, og *eros* kan av den grunn være til hinder for menneskets søken etter det fullkomne.

Den mest påfallende forskjellen mellom de to formene for kjærlighet er at *eros* fokuserer på seksuell tiltrekning mellom individer, mens *filia*, idet den fokuserer på den intellektuelle relasjonen mellom mennesker, uttrykker fravær av seksuell tiltrekning. Som et eksempel på *filia* – den rette form for kjærlighet – viser Johnsen til Sokrates. Han tar avstand fra seksuelle forbindelser, da han mener disse kan komme i veien for eller fjerne fokus fra den rette innsikt. Men til tross for denne forskjellen: Felles for både *eros* og *filia* er at de på hver sin måte omhandler en form for mellommenneskelig intimitet. Enten intellektuelt eller fysisk. Betraktes intimitet som vakkert, kan *eros* og *filia* lettere la seg forene.

Filia som omsorg

Johnsen viser til at *filia* – gjensidig respekt og likeverd – uttrykker kjærlighet i form av omsorg, noe som innebærer et ansvar eller en forpliktelse overfor andre mennesker. At *filia* kan forstås som omsorg for flere, er vesentlig for Johnsens argumentasjon. At Platon i *Staten* ønsker et felles eie både av ting, barn og kvinner, bidrar til at det blir naturlig for individet å vise omsorg overfor mennesker som ikke nødvendigvis er i ens nærmeste krets. Platon utvider derfor det enkelte individs ansvar til også å gjelde medborgere. Av dette følger tanken om en storfamilie: Alle kan være ens barn, foreldre eller søsken. Med bakgrunn i Platons idélære, skal vi elske alle mennesker på grunn av det mennesket kan bli, altså på grunn av individets potensial. Det betyr at *filia* kan betegnes som å elske *ideen* om mennesket, da ideene hos Platon betegnes som fullkomne. Det å elske mennesket er å elske det som er vakkert.

Johnsen peker på skillet mellom *selvkjærlighet* og *kjærlighet til selvet*, noe som er viktig nettopp fordi den ene formen for kjærlighet regnes som egoistisk, mens den andre ikke gjør det. *Selvkjærlighet* kan regnes som kjærlighet tilknyttet *eros*, altså en kjærlighet som fokuserer på det individet har lyst på, mens *kjærlighet til selvet* kan betegnes som å gjelde det individet *kan bli*. Platon anser mennesket for å være i kontinuerlig forandring. Det beveger seg stadig opp og ned på «kjærlighetens stige»; det veksler mellom å strebe etter ideene og å overgi seg til begjæret. Dersom forandringen blir ledet riktig, og dersom en lever på den rette måten, vil individet være på vei mot den rette innsikt. Johnsen skriver: «For Plato, individuals are always to be seen in an aspect of becoming; and if done correctly they strive towards the ideals represented by the Ideas, for the realization of these» (Johnsen 2011:49). Når individet først har tilegnet seg den rette innsikt – kunnskapen om det gode – kan det ikke handle etter en annen maksime. Da ideene er fullkomne, mener Platon at den intellektuelle forbindelsen mellom mennesker uttrykker den beste form for kjærlighet. Ideene kan sies å ligge i sjelen. Videre står fornuften i tilknytning til sjelen og er det eneste redskapet individet har til å tilegne seg kunnskap og forståelse av ideene – den rette innsikt. Siden *filia* er kjærlighet til ideen om mennesket, betraktes den som en vei mot den rette innsikt. Først når den rette innsikt er oppnådd kan mennesket elske, og dermed forbli øverst på «kjærlighetens stige».

Denne forståelsen av *filia* utgjør en kritikk av Vlastos' argumentasjon om at kjærlighet hos Platon er egoistisk. Dersom det er slik at mennesket har en naturlig tilbøyelighet til å elske det som er vakkert, dermed også det vakre i mennesket, og det vakre stammer fra ideen, må alle

mennesker være vakre på «samme» måte. Individet er ikke unikt, da både mennesket og det som er vakkert stammer fra en felles idé. En må derfor utvide omsorgsfæren til å gjelde flere enn sine nærmeste, en må elske individet for dets del i ideen om mennesket. Mennesket kan ikke elske andre mennesker uten også å elske seg selv. *Kjærlighet til selvet* gjelder en ikke-individuell lykke, altså et utvidet begrep om kjærlighet. At en elsker seg selv er betingelsen for at en skal kunne elske andre.

Seksuelle relasjoner

Til tross for at Platon uttrykker en favorisering av *filia*, viser han også til fordelene med og nødvendigheten av *eros*. I *Faidros* omtales to former for kjærlighet: Den ene omhandler seksuelle og følelsesmessige relasjoner mellom individer, den andre omhandler kun seksuell nytelse. Førstnevnte er problematisk, da den innebærer både en følelsesmessig og en seksuell tiltrekning til et annet individ. Her vil den seksuelle tiltrekningen komme i veien for det intellektuelle, og individet vil gå nedover på «kjærlighetens stige». Dersom en bare har sex uten forpliktelser, vil ikke dette komme i veien for stimulans av de intellektuelle evner. «If you are going to have sexual intercourse with someone, then, make sure it is with someone who is *not* madly in love with you» (Johnsen 2011:62). Platon aksepterer tilfeldig sex, da det gir en lykkefølelse uten å gå på bekostning av det intellektuelle. Hvorvidt dette er gjeldene for de individer som har oppnådd den rette innsikt, kan det stilles spørsmål ved, da disse individene vil handle i samsvar med *filia*.

Avkom utenfor arrangert samleie betraktes som problematisk i forhold til en optimalisering av staten. Da Platon i sin politiske teori mener den perfekte stat oppnås gjennom avl, følger det at seksuell omgang mellom de to kjønn bør unngås. Barn som ikke er skapt i regi av staten gjør staten mindre perfekt. Seksuell tilfredsstillelse bør finne sted ved seksuell omgang med samme kjønn, da denne typen sex ikke fører til befruktning. Slik vi ser det, er det fornuftig av Johnsen å peke på hvilken betydning homoseksualitet har for *eros*, da homoseksualitet ikke innebærer reproduksjon. Homoseksualitet kan nettopp bidra til å realisere *eros*, for i motsetning til den heterofile kjærligheten, setter ikke homoseksuell kjærlighet statsforfatningen i fare.

Platons kjærlighet som egoistisk

Avl betraktes av Platon som et middel til den beste stat. De

En må derfor utvide omsorgsfæren til å gjelde flere enn sine nærmeste, en må elske individet for dets del i ideen om mennesket.

beste individene skal pares med de beste, noe som resulterer i at de mindre fullkomne overses. Dette kan forstås som at Platon favoriserer ideen om det fullkomne mennesket fremfor det faktiske individet. Han favoriserer eliten. Platon fokuserer på kjærlighet til og mellom de frie menn fremfor kjærligheten til og mellom mennesker av lavere rang. Av dette følger det at Platons idé om kjærlighet ikke omhandler *alle* mennesker; den omhandler kun de «beste». Vlastos bruker dette poenget i sin kritikk av Platon, og hevder at dersom noe skal regnes som ekte kjærlighet, må en elske en person for dens kompleksitet. Det vil si at en skal elske alle sidene ved personen, ikke bare de beste. Johnsen tar ikke høyde for nettopp dette, at Platon elsker det fullkomne mennesket fremfor det mindre fullkomne. Platons tenkning kan betegnes som sosialhygienisk, da den favoriserer noen individer fremfor andre. Dersom vi utvider begrepet egoisme fra å gjelde den enkelte til å gjelde eliten av frie menn, kan Platons forståelse av kjærlighet regnes som egoistisk. Platon fokuserer på lykken til *noen, ikke alle*. Hans filosofi gagnar elitens selvkjærlighet.

Kjærlighet som en evig idé

Platon skriver i *Symposion* at kjærlighet må søke udødelighet. Alle ideer er evige, også ideen om kjærlighet. At det dødelige mennesket kan elske, gjør det mulig for mennesket å ta del i udødeligheten fordi det har evne til å reproducere seg. Grunnet dette idealiserer Platon den intellektuelle kjærligheten mellom mennesker, da det er denne form for kjærlighet som er nærest tilknyttet det udødelige. *Filia* forstås derfor som den «beste» form for

kjærlighet, da den resulterer i, eller produserer, såkalte «brain babies» – den kunnskap og de ideer som har sitt opphav i diskusjon og stimulering av de intellektuelle evner. Det er ikke snakk om at ideene skapes, men at de «gjenerindres». «[B]rain-children' ... has

turned out to be a reproduction of virtues, a realization of the Ideas» (Johnsen 2011:68). Dette kan en se i sammenheng med Platons favorisering av kjærlighet til sjelen fremfor kjærligheten til legemet.

Reproduksjon er også sentralt for kjærligheten hos Platon, da mennesket er det eneste dyret med en forståelse av selvet. I *Symposion* forteller Diotima – en kvinnelig figur som vet alt om kjærlighet – om hvordan fødsel bærer ideen om kjærlighet inn i evigheten. Hun sier at «love is wanting to possess forever» (Johnsen 2011:34), og at må-

ten dette gjøres på er å sette et barn til verden. Da mennesker er de eneste dyr som kan forstå sin egen væren, og dermed sette pris på kjærlighet, er *eros* en nødvendighet, fordi reproduksjon skaper de dyr som kan sette pris på kjærlighet. Av dette følger det at *filia* ikke kan eksistere uten

Illustrasjon: Lene Jeanette Sveen

eros, og at *eros* ikke kan eksistere uten *filia*. Kjærlighet kan ikke eksistere dersom mennesket ikke eksisterer: Fravær av mennesket som tenkende vesen er også fravær av opplevd kjærlighet. Et fravær av mennesker i verden betyr ikke at kjærlighet som evig idé bortfaller, men at opplevelsen og betydningen av den går tapt. Selve poenget eller meningen bak kjærligheten mister sin betydning da den ikke blir opplevd. Det er altså et skille mellom kjærlighet som evig idé og opplevd kjærlighet.

Reproduksjon er derfor en nødvendig betingelse for kjærlighet. Om Sokrates kan betegnes som representativ for Platons forståelse av kjærlighet, kan det derfor stilles spørsmål ved, da han bare kan sies å representere *filia*. Han fokuserer kun på såkalte «brain babies», og utelukker dermed reproduksjonen av mennesker. Det timelige glemmes til fordel for det evige. Fokuset på individets egen jordiske

væren bortfaller i streben etter å nærme seg ideen om det fullkomne. Mennesket vil lide i forsøket på å oppnå det det i realiteten ikke kan oppnå. Det mellommenneskelige ved kjærligheten er derfor like avgjørende som kjærligheten til ideen.

Både «brain babies» og reproduksjon bidrar til maksimeringen av felles lykke, da begge fører til en form for udødelighet. *Eros* og *filia* er av betydning for *eudaimonia* – lykken – da den siste sørger for en innsikt i eller en «gjenerindring» av ideen kjærlighet, og den første er av betydning for opplevd kjærlighet. Både ved å skape såkalte «brain babies» og ved å skape menneskelige avkom vil individene bli lykkelige. Enheten av disse to former for kjærlighet bringer evigheten inn i det timelige.

I forbindelse med lykkebegrepet til Platon, viser Johnsen til Terence Irwin. Han mener det er problematisk at Sokrates tar for gitt at alle mennesker streber etter lykke. Irwin formulerer dette som psykologisk egoisme. Ifølge Irwin, er dette tydelig i *Menon*, hvor det blir sagt at en persons dyd må gagne personen selv (Johnsen 2011:35). Johnsen hevder at dette passer godt med moderne menneskers syn på kjærlighet. Hun forklarer det slik: «Jeg el-

sker A fordi A gjør meg lykkelig» (Johnsen 2011:36, vår oversettelse). Hvorvidt dette stemmer, er verdt å ta stilling til. Det finnes en rekke eksempler på personer som lever i ulykkelige forhold som ikke er bra for dem, men hvor de likevel blir i forholdet fordi de «elsker» den andre personen. Kan kjærlighet eksistere med fravær av lykke? Og dersom en kan elske noen uten å være lykkelig, hva innebærer det? Problemet i et ulykkelig forhold kan altså sies å være at personene ikke elsker seg selv, altså mangler de kjærlighet til selvet. Vi har tidligere sett at kjærlighet til selvet ikke er egoistisk, ettersom det kan bidra til økt lykke for andre. Dersom dette stemmer, vil det å søke egen lykke bidra til flere lykkelige forhold. I så fall vil ikke lenger Platons forståelse av kjærlighet være egoistisk.

Avsluttende bemerkninger

Som Johnsen selv poengterer innledningsvis, er kjærlighet et (for) lite behandlet tema innenfor filosofien. Vi har i denne kritikken ønsket å ta tak i deler av masteravhandlingen som har fanget vår interesse, og vi har stilt spørsmål ved det vi har oppfattet som uklareheter. Masteravhandlingens tema er interessant og ikke minst nærliggende i den forstand at avhandlingen fokuserer på mellommenneskelige relasjoner. Den stiller spørsmål om hva kjærlighet er og hva det vil si å elske. *Eros* og *filia* avhenger av hverandre. *Eros* er en forutsetning for reproduksjon, og dermed også en forutsetning for kjærlighet som opplevd idé. *Filia* er en forutsetning for at kjærlighet kan forbli udødelig. Den intellektuelle kjærligheten – *filia* – beveger mennesket nærmere den rette innsikt. *Filia* er fundamentet for kjærlighet, og *eros* er opplevelsen av den. Johnsen forklarer forskjellen mellom *eros* og *filia*, men ikke den gjensidige avhengigheten mellom dem. Johnsen lykkes i å vise at kjærlighet hos Platon ikke er egoistisk, i sin avvisning av Vlastos' to innvendinger. Dette løser hun ved å vise at *filia* kan innebære en utvidet form for omsorg.

Johnsen avslutter masteravhandlingen sin ved å vise til L. A. Kosmans *Platonic Love* (Johnsen 2011:73). Kosman sier at kjærlighet er prinsippet som beveger verden mot seg selv. Ikke mot noe annet, men mot det vakre ved sitt eget vesen. Kjærlighet kan lære oss å se det vakre i andre, men også i oss selv. Slik vi ser det, er det ingenting egoistisk ved det.

LITTERATUR

Johnsen, H.D. 2011, *Love and the Individual – The Morality of Platonic Love and its Metaphysical Presuppositions*, Unipub, Oslo.
<http://urn.nb.no/URN:NBN:no-29423>